

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

На XVII редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 02. 04. 2015. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Драгана Станојевића под насловом *Обликовање новог очинства кроз праксе очева у Србији*. Пошто смо прегледали и анализирали добијену дисертацију, подносимо Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драган Станојевић је рођен у Смедеревској Паланци, 1978. године.

Основну школу је завршио у Великој Плани, а средњу школу у Свилајнцу. На Филозофском факултету у Београду, дипломирао на групи за етнологију и антропологију 2006. године (просечна оцена 8.5) и групи за социологију (просечна оцена 9.6).

Кандидат се профилисао ка области социологије породице. Учествовао је у истраживачким пројектима Филозофског факултета у Београду и на домаћим и страним научним скуповима. Има објављене две коауторске монографије и већи број научних радова – у домаћим и страним монографијама и научним часописима.

Докторска дисертација Драгана Станојевића је одобрена на IX редовној седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду одржаној дана 26. 12. 2013. године. Предати рукопис дисертације, са пратећим прописаним техничким елементима (насловна страна на српском и енглеском, подаци о комисији, резиме на српском и енглеском језику, садржај, биографија, ауторске изјаве) има укупно 372 стране. Основни текст смештен је на 355 страна и укључује следећа поглавља: 1. Увод; 2. Теоријски и методолошки оквир: 2.1 Дефинисање појмова; 2.2 Историјско-друштвени контекст истраживања; 2.3 Циљеви и хипотезе; 2.4. Методологија истраживања – квантитативни и квалитативни метод; 3. Резултати истраживања: 3.1 Правилности у родитељским праксама на нивоу друштва Србије, 3.2 *Ново очинство* и идентитет очева; 4. Закључна разматрања; 5. Прилози; 6. Коришћена литература.

На крају рада дати су попис коришћене литературе са 220 библиографских јединица и Прилози. У тексту дисертације, на одговарајућим местима су приложени 56 табела и 13 графикона .

2. Предмет и циљеви дисертације

Предмет дисертације су праксе очинства, идентитет очева и норматив очинства у контексту породичне и друштвене динамике у Србији данас, са посебним фокусом на помагање нових облика, који се у науци идентификују као *ново очинство*. Под очинством (на енглеском 'fatherhood') подразумева се пожељан образац понашања оца у једном друштву или једној култури. С друге стране, праксе очинства (на енглеском 'fathering') односе се на конкретне манифестације ове улоге, односно на оно што очеви заправо чине. Идентитет очева формира се у простору између онога како су очеви портретисани у култури и онога што они чине у свакодневним праксама, а односи се на начин како мушкарци себе виде као родитеља и како себе представљају другима.

У раду се анализирају и тумаче праксе очинства, идентитет очева и очинство као друштвено-културни конструкт, који су резултат међупрожимања друштвеног контекста и породичне динамике. Анализе као почетну тачку имају разноликост индивидуалних пракси и наратива, ситуираних у различите облике породичних односа и ширих културних, друштвених и историјских околности.

Општи циљ истраживања је социолошка анализа феномена јављања *новог очинства* у савременом друштвеном и културном контексту Србије. Истраживање има два посебна истраживачка циља. Аналитички циљ је да се помоћу квантитативних података идентификују културни, друштвени и унутарпородични чиниоци који чине детерминанте степена укључености оца у живот детета. Херменеутички циљ је да се путем квалитативних података реконструише појаву тзв. „новог очинства“, односно да се истраже идентитети и праксе очева у друштвеном и културном контексту Србије.

У складу са првим циљем описане су праксе очинства у Србији и упоређене са праксама мајчинства. Кључна питања на која су дати одговори су: на који начин и у којој мери су, у односу на мајке, очеви укључени у бригу око и негу деце?; каква је комуникација очева са децом?; на који начин је повезан систем вредности очева и степен и квалитет укључености у живот деце?; како однос између супружника утиче на обављање родитељских активности?; каква је унутарпородична динамика (односи, начини решавања конфликта и сл.)?

Потом се у анализи испитује да ли су поједине праксе очинства више или мање заступљене у одређеним категоријама популације и које су социодемографске особине очева и породица њихови најбољи предиктори. Као претпостављени предиктори анализирани су: образовање очева и њихових супруга, образовна хомогеност брака, године старости, разлика у старости супружника, занимање, радни статус, величина породице, тип породичног домаћинства, систем вредности на скали патријархалности, којом се посебно мери и јавни и приватни патријархат и која укључује димензију којом се мере ставови према (не)једнакости родитељских улога.

На другом нивоу анализе праксе очинства доведене су у везу са породичном динамиком, односно са различитим димензијама односа између супружника. Испитивано је на који начин су праксе очинства повезане са различитим аспектима

партнерских односа: 1) са степеном интимности и квалитетом и квантитетом комуникације, 2) са расподелом моћи између супружника, која је мерена преко располагања кућним буџетом и преко стратешког одлучивања, и 3) са поделом домаћег рада – послова у домаћинству који не укључују директно бригу око и негу деце.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У односу на први циљ формулисана су хипотезе настале на основу три често супротстављена, али и потенцијално комплементарна, теоријска полазишта – теорије ресурса, теорије патријархата и породичне динамике. Док прва подразумева да ће са повећањем ресурса супруге расти њена моћ и смањивање асиметрије у обавезама у кући између супружника, друга почива на идеји да ће асиметрија у патријархалном друштву опстајати без обзира на ресурсе. Трећа полази од поставке да ће расподела обавеза зависити од специфичних односа који су успостављени између супружника и да не мора директно зависити ни од ресурса нити од система вредности.

На тај начин формулисана су следеће хипотезе:

1. Укљученост оца је посредована социоекономским чиниоцима, тако да се очекује да ће се већи степен укључености у активности око деце испољити код млађих, урбаних и образованијих очева.
2. Од различитих димензија односа између супружника, попут степена интимности, расподеле моћи и домаћег рада, радних стратегија унутар породице, типа породице (нуклеарне, вертикално проширене, кохабитације) зависиће и степен укључености оца у активности око деце. Очекујемо да ће се отац у већој мери укључивати уколико је већи степен интимности, флексибилности, мања асиметрија моћи, код невенчаних парова са децом и нуклеарних породица.
3. Са повећањем образовања, прихода и запослености супруге долази до равномерније расподеле активности око деце између супружника, односно очеви се чешће укључују у бригу и негу деце.
4. Са смањењем скора на скали партијархалности код мушкараца долази до значајнијег укључивања у активности око деце.

У складу са дугим циљем настоји се да се у анализи на дубљем нивоу разуме појава новог очинства у Србији. Ново очинство подразумева одређени културни конструкт, све већу укљученост очева у живот деце, посебан значај овог идентитета за оца и висок степен родне равноправности унутар брачне/партнерске дијаде. Наративи очева послужили су у првом реду да се идентификује културни образац или обрасци којима се у Србији конструишу појаве које воде ка новом очинству, да се препознају различите начини уласка у очинске улоге, препознају идентитети који се формирају у том процесу, као и стратегије кретања између животних сфера рада, породице и слободног времена. На овом нивоу анализе препознају се ефекти модернизацијских и глобалних процеса (у сфери родитељских улога) у Србији, као и њихове локалне варијације.

На основу наведеног циља, уместо хипотеза постављено је неколико истраживачких питања и базичних претпоставки:

1. Да ли су културни конструкти новог очинства у Србији другачији у односу на друштва Запада (у којем су се најпре појавили и били предмет истраживања)? С обзиром на то да Србија представља земљу са прилично високим скоровима на скали патријархалности, претпостављено је да ће и праксе и идентитети очева бити под већим утицајем „традиције“, чак и кад преузимају нове обрасце.
2. На који начин су усклађени идентитети и праксе очева? Претпоставка је да постоји још увек значајни притисак на очеве да обављају своју улогу храниоца породице, али и да је потреба за стабилним везама са децом, због ризика који карактеришу савремени брак и партнерство, нешто што их мотивише да се активније укључе у живот деце.
3. Да ли нови образац родитељства подразумева родну равноправност или представља нови облик исказивања мушке доминације у сфери родитељства? Иако подразумевају виши степен егалитарности између родитеља, нови обрасци очинства истовремено не представљају и одсуство мушке доминације. Очекује се да ће очеви очинске праксе развијати и у правцу који им гарантује посебан друштвени углед који се приписује успешним мушкарцима.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводу је представљен основни проблем и одређен предмет истраживања. Предмет истраживања су праксе очинства, идентитет очева и норматив очинства који се посматрају као резултат породичне и друштвене динамике у савременој Србији. Рад је фокусиран на појављивање нових облика родитељства - *новог очинства*, које кандидат одређује као висок степен укључености оца у бригу и негу, вредности родне равноправности и значај родитељског идентитета код мушкарца.

У другом поглављу доктората кандидат представља основне појмове и теоријске концепте које ће користити у истраживању, спецификује циљеве, хипотезе и методологију истраживања и феномен (новог) очинства поставља у историјски и друштвени контекст. За објашњење и тумачење настанка новог очинства у Србији он користи неколико теоријских оквира које је најшире поделио на оне којим 1. контекстуализује феномен, 2. објашњава праксе очева и 3. интерпретира појављивање новог очинства. За контекстуализацију очинства у Србији користи теоријске концепте *ризик*, *индивидуализација*, *делање* и *детрадиционализација*; за праксе очева у Србији користи три теоријска приступа: теорију ресурса, теорију патријархата и теорије породичне динамике; за интерпретацију феномена новог очинства користи појмове *идентитета*, *рода* и *маскулинитета*.

Кандидат одређује два основна циља рада: 1. аналитички којим настоји да одговори на питање који културни, друштвени и унутарпородични чиниоци објашњавају степен ангажованости оца око детета. 2. херменеутички да интерпретира појаву *новог очинства*. На основу првог циља формулисана су четири хипотезе којима се изражава однос између степена укључености оца у бригу и негу и његових особина, особина његове супруге и породице у којој живи. На основу другог циља су формулисана истраживачка питања која треба да помогну у

расветљавању и дубљем разумевању новог обрасца родитељства код мушкараца. За постизање ових циљева кандидат је предложио комбинацију квантитативног и квалитативног приступа, односно *микс метода*. На основу квантитативних анализа кандидат настоји да препозна трендове и обрасце пракси очева на нивоу друштва Србије за шта кандидат користи базу података истраживања о породичном животу, спроведеног 2008. године од стране истраживачког тима Института за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду. На основу квалитативних података, добијених на основу дубинских интервјуа са двадесет четири оца претходно селекционисаних да одговарају профили *новог очинства*, отварају се могућности да се препознају дубље димензије феномена, односно начина како очеви живе ову улогу у свакодневном животу, представљају себе и осмишљавају своја прошла, садашња и будућа искуства.

У следећем подпоглављу кандидат даје преглед домаћих историјских и друштвених истраживања који су се на посредан или непосредан начин бавили питањем родитељства и очинства и на тај начин контекстуализује фонемени кроз историјску равани. Он узима у обзир демографске трендове, законска решења од оснивања модерне државе и социолошка истраживања која се баве унутарпородичним односима и расподелом родитељских обавеза.

Треће поглавље под називом Резултати истраживања је подељено на два подпоглавља: 1. Поглед одозго: правилности у родитељским праксама на нивоу друштва Србије и 2. Ново очинство и идентитет очева. У првом се проверавају претпоставке теорије ресурса, теорије патријархата и теорија породичне динамике са циљем да се препознају кључни предиктори степена укључености очева у обавезе (негу, бригу и комуникацију) око мале и велике деце, степена укључености његове супруге и релативног односа у преузимању обавеза око деце супружника. За ове сврхе кандидат користи следеће статистичке анализе: корелације и линеарну логистичку регресију. У другом подпоглављу кандидат спроводи анализу наратива очева следећих димензија: прелазак (транзиција) у очинство, промене које је донело родитељство, учење родитељства, рад-родитељство, родне улоге родитеља, однос са дететом, однос са супругом/партнерком и посебно обрађује пет случајева у посебно одељку под називом: идентитети - студије случаја.

У закључном поглављу се кандидат враћа на постављене циљеве и у складу са добијеним резултатима даје синтезу односа друштвеног, институционалног и културног контекста и начина на који мушкарци у Србији остварују родитељство. У овом настојању кандидат спаја налазе добијене за популацију свих очева на основу квантитативних података и повезује их са налазима из наратива групе очева која је високо ангажована око своје деце.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Драган Станојевић успешно користи најсавременију литературу за развијање теоријског социолошког оквира за истраживање – који неопходно комбинује три теоријска приступа: теорије ресурса, теорије патријархата и теорије породичне динамике, као и најсавременије стране и домаће изворе релевантне за тему родитељства и очинства за његову операционализацију и тумачење резултата истраживања. Кандидат је на успешан начин комбиновао квантитативну анализу података из анкетног истраживања о породицама и квалитативну анализу наратива из дубинских интервјуа и на тај начин остварио социолошки изнијансирану слику, објашњење и тумачење доминантних образаца очинства као и настајућег обрасца *новог очинства* у контексту друштва Србије. Остварени експлораторни, експликативни и интерпретативни циљеви истраживања и њихови резултати дају недвосмислено значајан допринос корпусу социолошких сазнања, не само о породици, већ и о друштву Србије кроз један посебан друштвени феномен. Указивањем на посебности испољавања феномена *новог очинства* на нивоу културног конструкта и свакодневне праксе у специфичном контексту какво је друштво Србије, Драган Станојевић је донео нове увиде и допринео корпусу социолошких сазнања о породици у широј европској перспективи.

6. Закључак

На основу свега изнетог, Комисија закључује да је дисертација под насловом *Обликовање новог очинства кроз праксе очева у Србији* оригинално и самостално израђено научно дело које ће дати вредан допринос научној мисли из области социологије, а посебно социологије породице и сродних дисциплина. Дисертација испуњава све формалне, садржинске и квалитативне услове постављене нормативним актима и академским обичајима Филозофског факултета и Универзитета у Београду, а кандидат је показао научну зрелост и квалификованост за научни рад. Стога Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације *Обликовање новог очинства кроз праксе очева у Србији* и предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да кандидату Драгану Станојевићу одобри усмену одбрану.

У Београду, 10. маја 2015. године

Чланови Комисије:

др Мина Петровић, редовна професорка
на Одељењу за социологију,
Филозофског факултета, Универзитета
у Београду

др Драган Попадић, редовни професор
на Одељењу за психологију,
Филозофског факултета, Универзитета
у Београду

др Мирјана Бобић, редовна професорка
на Одељењу за социологију,
Филозофског факултета, Универзитета
у Београду

др Смиљка Томановић (менторка),
редовна професорка на Одељењу за
социологију, Филозофског факултета,
Универзитета у Београду